

แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย*

Langnags and Ethnic Group in Thailand

รองศาสตราจารย์ ดร. สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ**

Suwilai Premsrirat

1. วัตถุประสงค์

โครงการแผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย (Ethnolinguistic Map of Thailand) เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2535 จนถึงปัจจุบัน การที่ใช้ชื่อเช่นนี้เนื่องจากภาษามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์อย่างใกล้ชิด ผู้วิจัยต้องการจะชี้ให้เห็นว่าการมองผ่านภาษาจะได้ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก เหตุผลในการทำวิจัยนี้เนื่องมาจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการคือ

1.1 การที่ประเทศไทยมีประชากรที่มีความหลากหลายของพื้นฐานด้านภาษาและวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีที่ตั้งอยู่กลางใจเอเชียอาคเนย์ ซึ่งเป็นดินแดนที่ถือว่ามีความหลากหลายทางภาษาและภาษาอยู่ปะปนกันมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ประเทศไทยจึงมีคนพูดภาษาต่าง ๆ ในทุกตระกูลภาษาที่พบในเอเชียอาคเนย์ เป็นจำนวนมากหลายสิบภาษาแต่อย่างไรก็ตามความจริงนี้แม้ในปัจจุบันก็ยังไม่เป็นที่รับรู้โดยทั่วไป (โดยเฉพาะนอกวงวิชาการภาษาศาสตร์) ส่วนมากมักเข้าใจว่ามีแต่ชาวเขาประมาณ 8-9 กลุ่มอยู่ทางเหนือ และมีกลุ่มมาเลย์อยู่ทางใต้ หรือกลุ่มอื่นอีกบ้างเล็กน้อย

* โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

** รองศาสตราจารย์ ประจำสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดลคณะผู้วิจัยคือ อภิญา บัวสรวง, สุจิตลักษณ์ ตีผดุง, โสภนา ศรีจำปา, อมร ทวีศักดิ์, มยุรี ถาวรพัฒน์, เอกพงศ์ สุวรรณเกษร, Philipp Dill, Giegoriy Lyons,

*** ตีพิมพ์ในวารสารภาษาและวัฒนธรรม ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 และ ได้รับการอนุญาตให้ลงในวารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก จากมหาวิทยาลัยมหิดล ตามหนังสือมหาวิทยาลัยมหิดล ที่ ศร 0517.20/536 ลง วันที่ 17 มีนาคม 2547

1.2 ในยุคของการสื่อสารไร้พรมแดนดังเช่นในปัจจุบัน ภาษาใหญ่ ๆ เช่น ภาษาราชการ ภาษาประจำชาติ หรือภาษานานาชาติ จะมีอิทธิพลมาก ภาษาเล็กภาษาน้อยซึ่งเป็นวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มจะอยู่ในภาวะอันตราย มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงมีโอกาที่จะเสื่อมและสูญไปในที่สุด

ดังนั้นจุดประสงค์ที่สำคัญของงานวิจัยนี้ก็คือ การศึกษาเพื่อรวบรวมและบันทึกภาษาต่าง ๆ ที่พูดกันอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทยในปัจจุบันไว้ว่ามีภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ใดพูดอยู่ที่ไหนบ้าง และมีผู้พูดมากน้อยเพียงใดก่อนที่จะสูญหายหรือภาษาเหล่านี้บางภาษาหรือหลายภาษาจะเสื่อมสูญไปเสียก่อน และเพื่อดูแลแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยจัดเก็บข้อมูลไว้เป็นฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์เพื่อการค้นคว้า และเผยแพร่ในรูปของแผนที่แสดงการกระจายของแต่ละกลุ่มภาษาในพื้นที่ต่าง ๆ และหนังสือคู่มือแสดงแผนที่และการกระจายของแต่ละกลุ่มชนพร้อมกับคำอธิบายและภาพประกอบเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมเด่น ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาต่าง ๆ แต่ละกลุ่มเพื่อเผยแพร่ต่อไป

แผนที่ภาษาในประเทศไทยได้เคยมีการจัดทำขึ้นเมื่อปี 2520 โดยเจอรี่ เกนนี่ (Jerny Gainy) และ ธีรพันธุ์ ล. ทองคำ โดยใช้วิธีแสดงการกระจายของกลุ่มชนต่าง ๆ ด้วยตัวเลขแสดงการกระจายในระดับอำเภอ และไม่มีขนาดของกลุ่มชนต่าง ๆ ว่ามีผู้พูดมากน้อยเพียงใด แต่นับว่าเป็นประโยชน์สำหรับงานภาษาศาสตร์ในยุคต้น

2. วิธีการศึกษา

2.1 งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลในระดับหมู่บ้านจำนวนหมู่บ้านในประเทศไทยมีทั้งสิ้นเกือบเจ็ดหมื่นหมู่บ้าน ได้สร้างแบบสอบถามเพื่อถามถึงภาษาที่ใช้พูดในบ้านว่ามีภาษาอะไรบ้างมีจำนวนผู้พูดกี่คนหรือกี่เปอร์เซ็นต์ของประชาชนทั้งหมดในหมู่บ้าน และส่งแบบสอบถามดังกล่าวไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ โดยได้รับความร่วมมือจากผู้ใหญ่บ้าน กำหนด ครู เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่ศูนย์วัฒนธรรม พัฒนาการหรือผู้ใหญ่หนึ่งที่อยู่พื้นที่ หรือทำงานเกี่ยวข้องกับในพื้นที่หรือเป็นบุคคล ที่น่าจะมีความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านดังกล่าวเป็นผู้ตอบ ในบางกรณีจะต้องส่งหลายครั้งจึงจะได้รับข้อมูลกลับมา การส่งแบบสอบถามนี้ใช้รายชื่อหมู่บ้านในทะเบียนหมู่บ้านปี 2535 ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยเป็นหลักและมีการแก้ไขหรือเพิ่มเติมในปีต่อ ๆ มาตามคำแนะนำผู้ตอบคำถาม

2.2 นำข้อมูลจากหมู่บ้านซึ่งบอกจำนวนประชากรรวม และจำนวนประชากรที่พูดภาษาแต่ละภาษามาตรวจสอบ / ในกรณีที่มีปัญหา จะส่งแบบสอบถามไปใหม่หรือถ้าเป็นไปได้จะส่งนักภาษาศาสตร์ลงไปในพื้นที่ และในขณะเดียวกันก็ขอความร่วมมือจากนักภาษาศาสตร์และนักวิชาการด้านอื่น ๆ ในพื้นที่ ตรวจสอบข้อมูลความเป็นไปได้ให้ด้วย ข้อมูลที่ได้มาจะพิมพ์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งสามารถจัดการข้อมูลจำนวนมากได้และสามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ไม่ยาก เพื่อให้สามารถปรับข้อมูลให้ทันสมัยในโอกาสต่อ ๆ ไป และที่สำคัญคือสามารถใช้กับโปรแกรม ที่ใช้ในการทำแผนที่ได้ซึ่งหลังจากได้มีการทดลองใช้โปรแกรมต่าง ๆ แล้วในที่สุดได้ตกลงที่จะใช้โปรแกรม SHOE BOX สำหรับฐานข้อมูล ส่วนการแสดงกระจายของภาษาต่าง ๆ นั้นต้องใช้โปรแกรม GIS

ซึ่งได้แก่โปรแกรม SPAN สำหรับงานด้านนี้ได้รับความร่วมมือจากบุคลากร สถาบัน เอส ไอ แอล (Summer Institute of Linguistics) เข้ามาร่วมในโครงการโดยทำงานร่วมกับนักวิจัยของมหิดล

2.3 ปัญหาและอุปสรรคสำคัญที่ได้อุป คือ การขาดข้อมูลพื้นฐานในรายละเอียดแต่ละพื้นที่ในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ในภาพรวมทั้งประเทศในปัจจุบันยังไม่มีแผนที่พื้นฐานที่เป็นปัจจุบันที่สมบูรณ์ และไม่อาจหาแผนที่ที่แสดงที่ตั้งหมู่บ้านหรือตำบล อำเภอที่ต่อเนื่องกันทั้งประเทศได้ ต้องใช้เวลาในการเชื่อมแผนที่แผ่นต่าง ๆ เข้าด้วยกัน รวมทั้ง ดิจิไทน์แม่น้ำ ภูเขา ลงในคอมพิวเตอร์ แต่อย่างไรก็ตามโครงการนี้ได้รับความร่วมมือในการให้ข้อมูลจากหลายหน่วยงาน เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กระทรวงมหาดไทยและกรมแผนที่ทหาร เป็นต้น มีปัญหาในรายละเอียดมากมายทั้งด้านการเก็บข้อมูลการจัดทำฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และการแสดงภาพบนแผนที่

2.4 ในการเสนอข้อมูลภาษาจากหมู่บ้านต่าง ๆ บนแผนที่นั้นจะต้องเชื่อมข้อมูลดังกล่าวกับพิกัดแผนที่ ซึ่งกำหนดที่ตั้งของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดต่าง ๆ บนแผนที่ ซึ่งงานวิจัยนี้ได้รับความร่วมมือจากศูนย์สารสนเทศกระทรวงมหาดไทย ดังนั้นการเสนอข้อมูลภาษาจึงขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของข้อมูลหมู่บ้านกระทรวงมหาดไทยด้วย

2.5 กลุ่มชาติพันธุ์หรือบางครั้งเรียกว่า กลุ่มชน หมายถึงกลุ่มคนที่มีบรรพบุรุษ ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือแบบแผนการดำเนินชีวิตร่วมกัน และประการสำคัญมีความรู้สึกในเผ่าพันธุ์เดียวกัน งานวิจัยนี้ใช้ภาษาเป็นหลักในการจัดจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยโดยจำแนกออกเป็น 5 กลุ่มใหญ่ตามตระกูลภาษาที่ใช้พูด และจำแนกเป็นภาษาต่าง ๆ แม้ว่าภาษาและชาติพันธุ์มีใช้สิ่งเดียวกัน ภาษาไม่อาจจะบอกความเป็นชาติพันธุ์ในทุกกรณี แต่การใช้ภาษาในการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีประโยชน์เป็นอย่างมากกล่าวคือ

(1) ภาษาเป็นสิ่งที่เข้าถึงได้ง่ายสะดวกไม่ซับซ้อนและเป็นกลาง คนทั่วไปเมื่อได้ยินเสียงพูดก็จะบอกได้ว่ากลุ่มคนผู้พูดนั้นเป็นกลุ่มเดียวกับตนหรือไม่อย่างไร ดังนั้นการใช้แบบสอบถามเพื่อหาว่าตนเองและเพื่อนบ้านพูดภาษาอะไรจึงเป็นสิ่งที่ไม่ยากเกินไปและตรวจสอบได้

(2) โดยทั่วไปภาษาที่พูดกันภายในบ้านจะเกี่ยวพันกับความเป็นชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก

(3) ภาษาจะเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มักมีการเปลี่ยนแปลงช้ากว่าวัฒนธรรมอื่นๆ

(4) ภาษาจะเป็นกุญแจที่นำไปสู่ความเข้าใจระดับลึกด้านวัฒนธรรม

(5) จากการที่ในปัจจุบันภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจุดประสงค์หรือขอบเขตของงานวิจัยนี้จึงต้องการบันทึกภาษาที่พูดในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ ว่าพูดภาษาอะไรบ้างและมีผู้พูดแต่ละภาษาจำนวนเท่าใด แม้ว่าจำนวนดังกล่าวเป็นเพียงตัวเลขโดยประมาณ และอาจจะแตกต่างกันไปแล้วแต่ผู้ตอบแบบสอบถามก็ตาม แต่ก็ยังนับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อความรู้ที่เกี่ยวกับขนาดของกลุ่มคนผู้พูดกว่า 60 กลุ่มภาษา ซึ่งส่วนมากยังไม่เคยมีตัวเลข มีเฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น

(6) ปัญหาเกี่ยวกับชื่อภาษาและกลุ่มคน เป็นเรื่องที่สับสนวุ่นวายไม่น้อย ทั้งนี้เนื่องจากบางกลุ่มภาษามีชื่อมากกว่า 1 ชื่อ เช่น ข่า/ขมุ/ลาวเทิง, กูย/กวย/ส่วย, ไส้/ข่า/ข่ากะไส้, ลัวะ/ละว้า/ละเวือะ และ ลัวะ/ถิ่น/มัล/ปรัย เป็นต้น และบางครั้งชื่อหนึ่งชื่อสามารถใช้เรียกได้หลายภาษาหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ตัวอย่างเช่น ข่า ลัวะ ละว้า ไส้ โดย ข่า ใช้เรียกภาษากลุ่มมอญ-เขมร หลายกลุ่มในลาวและภาคอีสานของไทย เช่น กลุ่มขมุ กลุ่มไส้ กลุ่มบรู เป็นต้น ลัวะ ใช้เรียกภาษากลุ่มมอญ-เขมร และบางครั้งภาษากลุ่มทิเบต-พม่า ด้วยเช่น ใช้เรียกกลุ่มปรัย-มัล ในจังหวัดน่าน กลุ่มละเวือะ กลุ่มว้า กลุ่มปะหล่องในภาคเหนือ และกลุ่มกว๊องหรืออุก้องในภาคกลาง เป็นต้น เช่นเดียวกับคำว่า ละว้า ซึ่งใช้เรียกกลุ่มละเวือะและ ญ้อหรือชาวนนในภาคเหนือ กลุ่มกว๊องในภาคกลาง ส่วน ไส้ ใช้เรียกกลุ่ม ที่เรียกตัวเองว่าไส้ และบรู ซึ่งอยู่ในสาขากะตุ และเรียกไส้ที่อยู่ในสาขาเวียดติด ซึ่งที่จริงเป็นคนละภาษากันโดยสิ้นเชิง เหตุสับสนทั้งหลายและการมีชื่อหลายๆ ชื่อ หรือชื่อเดียวเรียกหลาย ๆ กลุ่มนั้น เนื่องจากกลุ่มชน ต่าง ๆ มีชื่อที่เรียกตนเอง (autonym) และชื่อที่ผู้อื่นเรียก (exonym) ส่วนมากชื่อที่เรียกตัวเองมักจะมีความหมายว่า “คน” “คนป่า” “คนภูเขา” เพื่อแยก ออกจาก “ภูตผี” หรือ “สัตว์” ส่วนชื่อที่ผู้อื่น เรียกมักมีความหมายที่ไม่ดี เป็นเครื่องบรรณาการ ผี หรือ หาความหมายไม่ได้ เป็นต้น

ชื่อที่เรียกตัวเอง

กูย/กวย

บรู/ไส้ ไส้/ข่า/ข่ากะไส้

ขมุ

มัล/ปรัย

ละเวือะ

ญ้อหรือ ละว้า/ชาวนน

กว๊อง ลัวะ/ละว้า

มลาบริผีตองเหลือง

อุรักละโว้ย/มอเกิ้ลัน-มอเก้น

ม้ง

เมี่ยน

เวียด

มะลาญ-นาญ

ชื่อที่ผู้อื่นเรียก

ส่วย

ข่า/ขมุ/ลาวเทิง

ลัวะ/ถิ่น

ลัวะ/ละว้า

ชาวเล

แม้ว

เย้า

ญวน/เวียดนาม/แกว

ยาวิ

ฯลฯ

หมายเหตุ มีข้อสังเกตว่าหลายกลุ่มในบางพื้นที่บางครั้งรับชื่อที่ผู้อื่นเรียกว่าเป็นชื่อของตน เช่น กลุ่ม ไส้ ส่วย ลัวะ ยาวิ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามในงานวิจัยแผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ ได้รวบรวมชื่อทุกชื่อของแต่ละกลุ่ม

แต่ชื่อหลักที่ใช้ในการเสนอข้อมูลการกระจายจะเป็นชื่อที่กลุ่มชนใช้เรียกตนเองหรือชื่อที่ยอมรับโดยทั่วไป

(7) จากเหตุในการใช้ชื่อกลุ่มภาษาดังกล่าวข้างต้น บางกลุ่มที่ทางภาษาศาสตร์เชื่อว่าเป็นกลุ่มภาษาเดียวกัน แต่ผู้พูดภาษายืนยันจะใช้ชื่อที่แตกต่างกันเช่น ลาวหรือไทยอีสาน (ในภาคอีสาน) ลาวหล่ม (ที่จังหวัดเพชรบูรณ์) และไทย/เลย (ที่จังหวัดเลย) รวมทั้งลาวเวียงในภาคกลางซึ่งอันที่จริงเป็นภาษาลาวเช่นเดียวกันแต่ต่างสำเนียงกัน เนื่องจากมีประวัติการตั้งถิ่นฐานและอพยพเข้ามาในประเทศไทยต่างเวลาและจากต่างสถานที่ จึงมีสำเนียงที่แตกต่างกัน ผู้พูดจึงพอใจที่จะใช้ชื่อต่าง ๆ กัน อีกกรณีหนึ่งได้แก่ภาษาสื้ที่จังหวัดสกลนคร มุกดาหาร และอุบลราชธานี เรียกตนเองว่าสื้บ้าง บรูบ้าง แต่จากการศึกษาทางภาษาศาสตร์พบว่า เป็นภาษาเดียวกัน ส่วนชื่อสื้ที่อำเภอกุสุมาลย์ และสื้ที่อำเภอส่องดาวจังหวัดสกลนครแม้จะมีชื่อเดียวกันแต่ก็มีลักษณะต่างกันเป็นคนละภาษา (Miller and Miller 1997) ในกรณีเช่นนี้ งานศึกษาทางภาษาศาสตร์เพื่อดูความแตกต่างและความเกี่ยวข้องในรายละเอียดจึงเป็นงานที่ควรจะทำในลำดับต่อไป

(8) การกระจายของกลุ่มภาษาหนึ่ง ๆ จะไม่จำกัดอยู่ภายในอำเภอ จังหวัด หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ แต่มักจะข้ามจังหวัด ข้ามภูมิภาคหรือแม้แต่ข้ามอาณาเขตแดนของประเทศ เช่น กลุ่มขมุ (ไทย ลาว เวียดนาม จีน) กลุ่มเขมร (ไทย กัมพูชา เวียดนาม) และกลุ่มมาเลย์ (ไทย มาเลเซีย บรูไน สิงคโปร์) ฯลฯ และในทางกลับกันในเขตอำเภอ ตำบล หรือแม้แต่หมู่บ้านหนึ่ง ๆ ก็อาจจะพบกลุ่มภาษาและกลุ่มชนที่มากกว่า 1 กลุ่มได้เสมอ

3. ผลของการศึกษา

จากการศึกษาภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยได้พบว่าภาษาในประเทศไทยมีทั้งสิ้นมากกว่า 60 กลุ่ม จัดอยู่ในตระกูลภาษาที่พบในเอเชียอาคเนย์ ซึ่งได้แก่

- (1) ตระกูลไต-กะได จำนวน 20 กลุ่ม
- (2) ตระกูลออสโตรเอเชียติก จำนวน 20 กลุ่ม
- (3) ตระกูลจีนทิเบต จำนวน 16 กลุ่ม
- (4) ตระกูลออสโตรนีเซียน จำนวน 3 กลุ่ม
- (5) ตระกูลมอว์-เญว จำนวน 4 กลุ่ม

ความสัมพันธ์ของภาษาต่าง ๆ ในประเทศไทยในตระกูลดังกล่าวข้างต้นได้แสดงไว้ด้วยแผนภูมิ 1

แม้ว่าประเทศไทยจะมีกลุ่มชาติพันธุ์และภาษาจำนวนมาก แต่อาจกล่าวได้ว่ามีปัญหาการแข่งขันหรือการต่อสู้กันระหว่างกลุ่มน้อยมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่แต่ละกลุ่มภาษามีหน้าที่ทางสังคมแตกต่างกันตามลำดับชั้นสูงต่ำ (Smalley, 1994) กล่าวคือ ภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งเป็นภาษาราชการและภาษาประจำชาติจะอยู่ในชั้นที่สูงที่สุด ทุกคนควรจะต้องใช้ภาษานี้ได้ในการติดต่อทั่วไป เป็นภาษาในโรงเรียน ในการติดต่อราชการและสื่อสารมวลชน ชั้นรองลงมาคือ ภาษาไทยถิ่น ได้แก่ ไทยถิ่นเหนือ (คำเมือง), ไทยลาว, ไทยถิ่นอีสาน (ลาว) และไทยถิ่นใต้ ซึ่ง

เป็นภาษาที่ใช้ทั่วไปในท้องถิ่นแต่ละภาค ขึ้นรองลงไปจากภาษาไทยท้องถิ่นแต่ละภาคคือ ภาษาพื้นบ้านที่พูดกันอยู่ในหมู่บ้านหรือภายในบ้าน ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

(1) ภาษาไท เป็นภาษาในตระกูลไต-กะไดที่ต่างไปจากภาษาไทยท้องถิ่น หลายกลุ่มมีถิ่นฐานนอกประเทศไทยและมีประวัติการอพยพแยกย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศไทยตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ ภาษาลื้อ, ยอง, พวน, ญ้อ, โย้ย, แสก, โซ่ง ฯ

(2) ภาษาชนกลุ่มน้อยหรือภาษาที่อยู่ในตระกูลอื่น ๆ นอกเหนือจากตระกูลไต-กะได ได้แก่ ออสโตรเอเชียติก จีน-ทิเบต, แม้ว-เย้า และออสโตรนีเซียน ได้แก่ เขมร, มาเลย์, จีน, ขมุ, กูย, แม้ว, เย้า, ลีซอ, มูเซอ, อูรักละโว้ย, ญ้อกูร, กว๋อง, บรู, ไส้, กะเหรี่ยง เป็นต้น ซึ่งภาษาเหล่านี้จะมีลักษณะแตกต่างกันไป บางภาษามีผู้พูดมากและใช้เป็นภาษากลางในท้องถิ่นได้แก่ เขมรถิ่นไทยในเขตอีสานใต้ เป็นต้น บางภาษามีผู้พูดภาษาเดียวกันอยู่นอกประเทศที่มีชายแดนติดต่อกันเป็นจำนวนมาก เช่น เขมรถิ่นไทย, กูย, มาเลย์, ว้า เป็นต้น และบางภาษาเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ที่ถูกล้อมรอบด้วยภาษาและวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น ญ้อกูร, ละเวอะ, มลาบรี(ผิทองเหลือง), ไส้(ทะวืง) ฯ

สำหรับการเสนอผลงานวิจัยในครั้งนี้ได้แสดงผลการศึกษาภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสานและแสดงการกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม เช่น จะแสดงภาพการกระจายของภาษาเขมรในระดับประเทศ จังหวัด อำเภอบล และหมู่บ้าน ภาษาญ้อในสิบเอ็ดจังหวัดภาคอีสานและภาคกลาง ภาษาญ้อกูร(ชาวบน) ใน 3 จังหวัดภาคเหนือและภาคอีสานภาษาไทยโคราชในภาคอีสานและภาคกลาง นอกจากนี้ในหลายกรณีในหนึ่งอำเภอ ตำบล หรือแม้แต่หมู่บ้าน จะได้พบว่ากลุ่มประชากรที่พูดภาษามากกว่า 1 ภาษา จึงแสดงเป็นตัวอย่างด้วยแผนที่ระดับตำบลและหมู่บ้านของอำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้จะมีตัวอย่างแสดงการกระจายของภาษาไทยท้องถิ่นในภาคต่าง ๆ ด้วย ในเอกสารต้นฉบับนั้นการกระจายของกลุ่มชนต่างแสดงด้วยสีต่าง ๆ แต่ในการพิมพ์ในที่นี้ได้ดัดแปลงเป็นการใช้ตัวเลขแทน

การอภิปรายผลการศึกษาภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสาน

1) ภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์ ภาคอีสานมีหมู่บ้านกว่า 2 หมื่นหมู่บ้านใน 19 จังหวัด ในแง่ของภาษาพูดภาคอีสานมีประชากรที่พูดภาษาแตกต่างกันถึง 19 ภาษา ในจำนวนภาษาทั้ง 19 ภาษานี้ 8 ภาษาอยู่ในภาษากลุ่มมอญ-เขมร ตระกูลออสโตรเอเชียติก และ 11 ภาษา เป็นภาษาที่อยู่ในกลุ่มไตตระกูลไต-กะได

ภาษากลุ่มมอญ-เขมร

1. ภาษาเขมรถิ่นไทย
2. ภาษาไส้
3. ภาษาบรู
4. ภาษาเวียดนาม

ภาษากลุ่มไต

1. ภาษาไทยอีสาน (ลาว)
2. ภาษาผู้ไทย
3. ภาษาญ้อ
4. ภาษาโย้ย

5. ภาษาโล้(ทะวืง)	5. ภาษากะเลิง
6. ภาษากูย	6. ภาษาแสก
7. ภาษาเยอ	7. ภาษาพวน
8. ภาษาญ้อฮูกร	8. ภาษาไทยโคราช (ไทยเบิ้ง, ไทยเตี๊ยะ)
	9. ภาษาไทยเลย
	10. ภาษาไทยดำ
	11. ภาษาไทยกลาง

นอกจากนี้ยังพบว่ามีภาษาจีน โดยเฉพาะภาษาจีนแต้จิ๋วในเขตเมืองและในบางหมู่บ้าน และมีลาว (จากประเทศลาว) และเขมรก็พบพูดด้วย สัดส่วนและจำนวนประชากรที่พูดภาษาแต่ละภาษาได้แสดงไว้ด้วยแผนภูมิ 2

จากแผนภูมิ 2 แสดงสัดส่วนและจำนวนประชากร รวมทั้งแผนที่แสดงการกระจายของกลุ่มภาษาและความหนาแน่นในพื้นที่ต่าง ๆ ในภาคอีสานนั้น จะเห็นได้ว่าประชากรส่วนใหญ่หรือประมาณ 71% พูดภาษาลาว (ไทยอีสาน) ซึ่งถือว่าเป็นภาษาไทยท้องถิ่นภาคอีสาน พบพูดในทั้ง 19 จังหวัด แต่ก็ยังมีภาษาอื่น ๆ อีกถึง 18 ภาษา ได้แก่กลุ่มภาษาเขมรมีผู้พูดกว่าหนึ่งล้านสองแสนคนหรือประมาณ 8% ส่วนมากกระจายตัวอยู่ใน 9 จังหวัดในเขตอีสานใต้ กลุ่มไทยโคราชมีผู้พูดมากกว่า 500,000 คน หรือประมาณ 3.3% พบใน 7 จังหวัด, ผู้ไทยมีมากกว่า 4 แสนคนหรือประมาณ 2.9% พบใน 10 จังหวัด, กูย(ส่วย) 2.6% พบใน 12 จังหวัด, ไทยเลย 1.45% พบใน 3 จังหวัด, ส่วนภาษาโย้ย, แสก, เยอ, ญ้อฮูกร(ชาวบน), เวียดนาม, โล้, บรู, โล้(ทะวืง) และอื่น ๆ มีจำนวนน้อยกว่า 1% ของประชากรทั้งหมดนอกจากนี้จะเห็นได้ว่าประมาณ 6% ของประชากรในเขตนี้พูดภาษาไทยกลางและพบในทุกจังหวัด

2) ประวัติการตั้งถิ่นฐานและข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิม ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในภาคอีสานนั้นส่วนมากมีประวัติการอพยพโยกย้ายมาจากฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำโขงมีแต่เฉพาะกลุ่มมอญ-เขมร เช่น กลุ่มเขมรถิ่นไทย และกลุ่มญ้อฮูกร หรือชาวบนที่อยู่ในพื้นที่นี้มาเป็นเวลานานไม่มีประวัติการอพยพโยกย้ายมาจากที่อื่น รวมทั้งกลุ่มไทยโคราช ซึ่งประวัติยังไม่เป็นที่แน่ชัด

โดยทั่วไปนั้นเชื่อกันว่าในดินแดนเอเชียอาคเนย์กลุ่มชนที่พูดภาษาในตระกูลออสโตรเอเชียติกเป็นกลุ่มชนดั้งเดิม ในเอเชียอาคเนย์มีคนพูดภาษาออสโตรเอเชียติกทั้งหมดประมาณ 150 ภาษา แบ่งออกเป็น 13 สาขา (Diffloth 1980) กระจายอยู่ทั่วไป เฉพาะในประเทศไทยมีภาษาในตระกูลนี้ทั้งสิ้น 20 ภาษา และทุกภาษาอยู่ในสาขา มอญ-เขมร สำหรับในภาคอีสานนั้นน่าจะเชื่อได้ว่ากลุ่มชนดั้งเดิมเป็นกลุ่มมอญ-เขมร ซึ่งอาจจะเป็นทั้งมอญและเขมร ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันดินแดนภาคอีสานเป็นแหล่งที่มีหลักฐานของอารยธรรมโบราณมากมาย ทั้งเมืองเก่าก่อนประวัติศาสตร์และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่นปราสาทขอม ในปัจจุบันพบว่ามีการพูดภาษาเขมรมากกว่า 1 ล้าน

คน เฉพาะในเขตนี้ และจากผลของศึกษาทางภาษาศาสตร์ยังได้พบว่า ภาษาเขมรในเขตนี้ยังรักษาลักษณะที่สำคัญดั้งเดิมของภาษาเขมรซึ่งได้แก่ พยัญชนะท้าย វ <ร> หรือ /r/ ไว้โดยมีการใช้ในบริเวณกว้างในเขตชุมชนหนาแน่นในเขตอีสานใต้ได้แก่ สุรินทร์ บางเขตของบุรีรัมย์และศรีสะเกษ และอื่น ๆ ในขณะที่เขมรกับพม่าได้สูญเสียนี้อย่างสิ้นเชิง ยังคงมีเหลืออยู่เฉพาะในรูปเขียน (สุวิไล <เขมร> (Suwilai 1995, สุวิไล และอรรณ 2539) เขตอีสานใต้จึงน่าจะเป็นชุมชนเก่าแก่ชุมชนหนึ่ง อีกกลุ่มหนึ่งก็คือกลุ่มญ้อกร หรือชาวบน ซึ่งพูดภาษาในสาขาเดียวกับภาษามอญ เป็นกลุ่มที่อยู่ในเขตภาคอีสานต่อกับภาคกลางและภาคเหนือ คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ เพชรบูรณ์ จากการศึกษาทางภาษาศาสตร์ (Diffloth 1976) ได้พบว่าภาษาญ้อกร แม้จะต่างไปจากภาษามอญปัจจุบันแต่มีลักษณะทางภาษาที่คล้ายคลึงเป็นอย่างมากกับภาษามอญโบราณในจารึก กลุ่มญ้อกรนี้จึงน่าจะเป็นลูกหลานของมอญโบราณสมัยทวารวดี

3) ปัญหาด้านการตาย การกลายหรือการเปลี่ยนแปลงของภาษา ภาษามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแต่การเปลี่ยนแปลงจะเร็วหรือช้าหรือเป็นไปในทิศทางใด จะขึ้นกับสถานการณ์แวดล้อม ในเขตภาคอีสานได้พบว่าภาษาของกลุ่มชนต่าง ๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงในระดับต่าง ๆ กัน มีทั้งการเปลี่ยนแปลงภายในตัวภาษา การเปลี่ยนการใช้ภาษาประจำกลุ่มไปใช้ภาษาอื่นในหลายสถานการณ์ รวมถึงการตายของภาษาดังตัวอย่าง เช่น ภาษาโล้ (ทะวืง) เป็นภาษาของกลุ่มชนที่อพยพมาจากแถบคำม่วนในฝั่งลาวมาฝั่งไทยเมื่อประมาณ 100 ปี มาแล้ว และได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ในเขตสกลนคร(อำเภอส่องดาว) กาฬสินธุ์ และอุดรธานี ในขั้นแรกคนทั่วไปคิดว่า เป็นกลุ่มโล้ (สาขาเกตุ) เช่นเดียวกับที่พบทั่วไปในเขตสกลนคร มุกดาหาร และอุบลราชธานี แต่ผลจากการศึกษาสำรวจของนักภาษาศาสตร์จึงได้ทราบว่าแท้จริงแล้วกลุ่มนี้เป็นคนละกลุ่มกับโล้ (สาขาเกตุ) แต่มีภาษาพูดเป็นภาษามอญ-เขมร ในสาขาเวียดตึก (Miller and Miller, 1997, Suwilai 1996 and 1997) อย่างไรก็ตามจากการสำรวจครั้งสุดท้ายได้พบว่าภาษาโล้ (ทะวืง) นี้ในปัจจุบันยังคงมีพูดเฉพาะในเขตอำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนครส่วนที่กาฬสินธุ์และอุดรธานีนั้น ปัจจุบันไม่มีการพูดภาษานี้แล้ว ประชากรได้เปลี่ยนไปใช้ภาษาลาวแต่ยังมีผู้ที่พอเข้าใจอยู่บ้างเพียงเล็กน้อย และแม้แต่ภาษาโล้ (ทะวืง) ที่ยังมีการพูดอยู่ที่อำเภอส่องดาวนั้นปรากฏว่า กำลังอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ภาษาไทย-ลาว กล่าวคือ มีการใช้คำศัพท์ภาษาลาวและญ้อ ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงเป็นจำนวนมากและเริ่มจะพัฒนาเป็นภาษาที่มีวรรณยุกต์ แต่ยังไม่สมบูรณ์จึงมีลักษณะที่หลากหลายแตกต่างกันไปเป็นอย่างมากในแต่ละบุคคล แต่ก็เชื่อได้ว่าภาษานี้จะเป็นภาษาที่มีวรรณยุกต์โดยสมบูรณ์ในอนาคตอันใกล้และนอกจากนี้ยังมีแนวโน้มว่าในอีก 1-2 ช่วงอายุ ภาษานี้อาจตายได้ เนื่องจากคนรุ่นเยาว์เปลี่ยนไปใช้ภาษาไทย-ลาวมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องมาจากเหตุปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจหลายด้าน (Suwilai 1996)

เหตุการณ์ทำนองเดียวกันนี้เกิดขึ้นกับภาษาชนกลุ่มน้อยกลุ่มเล็ก ๆ อื่น ๆ เกือบทุกกลุ่ม โดยที่อาจจะเกิดรุนแรงเฉพาะในบางพื้นที่กำลังพัฒนาลักษณะที่เป็นวรรณยุกต์บางเขตจะเปลี่ยน

ภาษาเป็นภาษาไทย-ลาว เช่นเดียวกับภาษากูย และภาษามูญกร ซึ่งคนรุ่นเยาว์จะมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางภาษาสูงมาก และมีแนวโน้มจะเปลี่ยนไปใช้ภาษาไทย-ลาว การเปลี่ยนและการกลายของภาษาเช่นนี้อาจเป็นคำอธิบายสำหรับภาษากะเลิง ซึ่งหลายคนเชื่อว่าเดิมเป็นภาษากลุ่มมอญ-เขมร แต่ปัจจุบันจากลักษณะทางภาษาถือว่าเป็นภาษาลาวที่มีสำเนียงเฉพาะของตน ภาษาที่นี้อาจเป็นภาษากลุ่มมอญ-เขมรในดินแดนแถบนี้ที่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก และได้เปลี่ยนระบบเสียงและคำศัพท์เป็นภาษาตระกูลไทยโดยสมบูรณ์ ยังคงเหลือลักษณะสำเนียงบางประการไว้เท่านั้น

4) **ลักษณะการพูดสองภาษาหรือหลายภาษาในปัจจุบัน** เนื่องจากอิทธิพลภาษาไทยมาตรฐานจากสื่อต่าง ๆ และการกำหนดใช้ในโรงเรียนและสถานที่ราชการต่าง ๆ ประชากรส่วนมากจึงสามารถพูดได้ทั้งภาษาพื้นบ้านและ / หรือภาษาท้องถิ่น และภาษาไทยมาตรฐาน ประชากรไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ จึงมักมีลักษณะการพูดได้สองภาษาหรือหลายภาษาโดยมีแนวโน้มว่าจะมีการใช้ภาษาไทยกลางเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ภาษาไทยท้องถิ่นและภาษาพื้นบ้านจะลดความสำคัญลงไปเรื่อย ๆ

5) **ชื่อหมู่บ้าน** โดยทั่วไปชื่อหมู่บ้านมักจะบอกถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้งหมู่บ้าน เช่น เป็นโคก เนิน หรือหนอง บอกทรัพยากรที่มี เช่น เหล็ก เกลือ ฯ บอกประวัติศาสตร์ เช่น ชื่อคนสร้างหมู่บ้านเหตุการณ์สำคัญ ๆ และหน้าที่ของหมู่บ้าน ฯ บอกชื่อต้นไม้ หรือสัตว์พื้นบ้าน เช่น มะม่วง จะเข้ ฯ บอกถึงสิ่งก่อสร้างโบราณ เช่น ปราสาท และชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ลาว ส่วย ญวน ฯ เป็นต้น นอกจากนี้ในหลายพื้นที่จะมีการใช้คำภาษาพื้นบ้านตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านด้วย เช่น ในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์ 90% ของหมู่บ้านจะเป็นภาษาเขมร

(สุวิไลและสุขุมวดี 2527) ส่วนที่อำเภอจอมพระจะมีชื่อภาษากูย เขมร และลาว ชื่อหมู่บ้านจึงเป็นหลักฐานบอกถึงภาษา กลุ่มชาติพันธุ์ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ได้

6) **ข้อสังเกตเกี่ยวกับภาษาชาติพันธุ์และการพัฒนา** แม้ว่าอีสานจะเป็นดินแดนที่ยากจนและเศรษฐกิจด้อยกว่าพื้นที่อื่น ๆ แต่ภาคอีสานก็เป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่และมีประวัติศาสตร์ยาวนานและยังเป็นดินแดนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาและวัฒนธรรมที่หลากหลาย ความเข้าใจในความหลากหลาย เช่น ภาษา ความเชื่อ ศาสนา ประวัติ และวิถีการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งสำคัญต่อการวางแผนการพัฒนา ในขณะที่ความเข้าใจและการเคารพต่อภาษาและวัฒนธรรมและโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จะก่อให้เกิดความมั่นใจในตัวเอง เห็นคุณค่าของตนเองซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ของดินแดนนี้เป็นอย่างยิ่ง เพราะการพัฒนาใด ๆ จะไม่ประสบผลสำเร็จถ้าประชากรแต่ละกลุ่มในพื้นที่ไม่มีส่วนร่วมด้วย

ในภาพรวมแผนที่ภาษากลุ่มชาติพันธุ์เป็นงานพื้นฐานที่สำคัญ โอกาสที่จะทำวิจัยต่อเนื่องมีมากมาย ทั้งงานด้านภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ โดยศึกษาลักษณะของแต่ละภาษา แต่ละวัฒนธรรม ความเกี่ยวข้องของแต่ละภาษาในรายละเอียดรวมทั้งการเปลี่ยนของภาษา การตาย การกลายของภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อิทธิพลของภาษาราชการ หรือภาษาประจำ

ชาติรวมทั้งด้านประชากรศึกษา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวางแผนด้านการศึกษา การวางนโยบายภาษาและวัฒนธรรม และการพัฒนาท้องถิ่น การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ประการที่สำคัญ คือ ก่อให้เกิดความเข้าใจและการยอมรับความหลากหลายของภาษา วัฒนธรรม และโลกทัศน์ของประชากรในประเทศ ในขณะเดียวกัน การส่งเสริมและให้ความสนใจไม่ละทิ้งความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาและวัฒนธรรมของตนเองของแต่ละกลุ่มชนจะทำให้ผู้พูดภาษาแต่ละภาษาแต่ละชาติพันธุ์เห็นคุณค่าของภาษาและวัฒนธรรมของตน เกิดความภูมิใจและความมั่นใจในตัวเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน การบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์และการเผยแพร่ด้านภาษาและวัฒนธรรม ตลอดจนการกระจายตัวจำนวนประชากรฯ ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อใช้ในการอ้างอิงและเป็นความรู้แก่บุคคลทั่วไป รวมทั้งเป็นหลักฐานของคุณค่าและความภูมิใจของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาด้วย

เอกสารอ้างอิง

1. Areeluck Tisapong. 1989. A Phonological Description of the Kaloeng Language at Ban Dong Ma Fai, Sakon-Nakhorn. M.A.Thesis, Mahidol University.
2. Chollada Jungprasert. 1986. Clauses in So (Bru) of Dong Luang, Mukdahan Province.M.A. Thesis, Mahidol University.
3. Diffloth, Gerard. 1980. "Austroasiatic : The Indigeneous Southeast Asian Language Family", talk Presented at panel New Directions in Southeast Asian Linguistics, Association for Asian Studies, Washington, D.C.
4. Diffloth, Gerard. 1984. The Davaravati Old Mon Language and Nyah Kur. Bangkok : Chulalongkorn University Press.
5. Em-Orn Chawsuan. 1994. A Comparative Lexical Study of Lao Dialects Spoken in Nakhon Pathom Province, Thailand and the Dialect Spoken in Borkaew Province, the Lao's People Demo-Critic Republic. M.A. Thesis, Silapakorn University.
6. Gedney, William J. 1993. The Saek Language.ed. Thomas John Hudak. Papers on South and Southeast Asia. An Arbor, MI : University of Michigan.
7. Matisoff, James A. 1983. "Linguistic Diversity and Language Contact of Thailand" in John McKinnon and Wanat Bhruksasri (eds), Highlanders of Thailand. Kuala Lumpur, Oxford University Press, pp. 56-86.
8. Majuree Phuaphansutdi. 1993. Verb in Ugong M.A. Thesis, Mahidol University.
9. Miller J. and Miller C 1997. "Lexical Comparison of Katuic Mon-Khmer Languages with Special Focus on So-Bru Groups in Northeast Thailand". MKS 26:255-289.
10. Naraset Pisitpanporn. 1995. "The Khmer Rice Cycle", MKS 24:69-92.
11. Payau Memanas. 1979. A Description of Chaobon (nahkur), an Austroasiatic Language in Thailand. M.A. Thesis, Mahidol University.
12. Phusit Rutjanavej. 1986. The Phonology of Ugong in Uthaitani Proivence. M.A. Thesis, Mahidol University.
13. Potjanee Srithararat. 1983. A Tonal Comparison of Phuthai Dialect in Three Provinces, M.A. Thesis, Mahidol University.

14. Prakorb Phon-ngam. 1987. A Phonological Comparison of Spoken Central khmer (Phnom Penh) and Northern Khmer (surin). M.A. Thesis University.
15. Preecha Sukgasem. 1988. Phonological Interference Between Kuay and Northeastern Thai in Surin, M.A. Thesis, Mahidol University.
16. Smalley, William A. 1988. "Multilingualism in Northern Khmer Population of Thailand". LS 10.2:395-408.
17. Smalley, William A. 1994. Linguistic Diversity and National Unity. Chicago : The University of Chicago Press.
18. Smalley, William A. 1994. Linguistic Diversity and National Unity. Chicago : The University of Chicago Press.
19. Suwilai Premsrirat. 1994. "Phonological variation of final trill and final palatal in Northern Khmer of Thailand", MKS 24: 1-26.
20. Suwilai Premsrirat. 1995. "On Language Maintenance and Language Shift in Minority Languages of Thailand : A Case Study of So (Thavung)", paper present at the International Conference on Language Endangerment in Tokyo.
21. Suwilai Premsrirat. 1996. "The Phonological Characteristics of So (Thavung), a Vietic Language of Thailand", MKS 26: 161-178.
22. Thepbangon Boonsner. 1984. The Phonological Description of Yooy. M.A. Thesis, Mahidol University. Urairat Thongthiew. 1989. A Phonological Comparison of Roi-et Thai and Vientian Lao. M.A. Thesis, Mahidol University.
23. เจอร์รี่ เกดนิย์ และ ชีระพันธ์ ล. ทองคำ. 2520. แผนที่ภาษาในประเทศไทย. โครงการวิจัยภาษาไทยถิ่นและภาษาชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ
24. ชีระพันธ์ ล. ทองคำ และเสื่อ พึ่งป่า 2528. พจนานุกรมบูร-ไทย-อังกฤษ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
25. ชีระพันธ์ ล. ทองคำ. 2527. พจนานุกรมภาษาญ้อ (ชาวบน) ไทย-อังกฤษ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
26. นันทพร นิลจินดา. 2532 การศึกษาคำศัพท์ภาษาญ้อ ที่สกลนครและปราจีนบุรี วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร
27. ไพบูลย์ ปิยะปกรณ. 2537 "ภูมินามการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วิเคราะห์รูปแบบทางภูมิศาสตร์ของนามทั่วไป." วารสารภาษาและวัฒนธรรม 132 ซ 49-46
28. วิไลวรรณ กนิษฐนันท์. 2529. ภาษาแลก. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
29. สุริยา รัตนกุล. 2531. นานาภาษาในเอเชียอาคเนย์ ภาคที่ 1 ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติกและตระกูลจีน-ทิเบต. มหาวิทยาลัยมหิดล
30. สุริยา รัตนกุล. 2517. "ลัวะและละว้า" วารสารภาษาและวัฒนธรรม 11 : 56-78
31. สุวิไล เปรมศรีรัตน์. 2534. "ข้อสังเกตเกี่ยวกับปัญหาในการเรียกชื่อกลุ่มชนต่าง ๆ" ภาษาจารึก ฉบับพิเศษ เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร. มหาวิทยาลัยศิลปากร
32. สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และโสภณา ศรีจำปา. 2533. การพัฒนาระบบภาษาเขียนของภาษาเขมรถิ่นไทย. มหาวิทยาลัยมหิดล
33. สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และ อรวรรณ ภูอิสระกิจ. 2539. ลักษณะและการกระจายของภาษาเขมรถิ่นไทยอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของพยูชนะสะกด. มหาวิทยาลัยมหิดล
34. สุวิไล เปรมศรีรัตน์. 2529. "ชุมชนหลายภาษาที่บ้านลิ่ง" วารสารภาษาและวัฒนธรรม 6.2 : 11-35
35. สุวิไล เปรมศรีรัตน์. 2536. พจนานุกรม ไทย-ขมุ-อังกฤษ. มหาวิทยาลัยมหิดล
36. สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และ สุขุมวดี ขำหิรัญ. 2527. ชื่อหมู่บ้านในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. มหาวิทยาลัยมหิดล
37. สุวิไล เปรมศรีรัตน์. 2537. "ขมุ ลัวะ/ถิ่นและมลาบรี ปัญหาในการเรียกชื่อ" วารสารภาษาและวัฒนธรรม 11.1 : 108-118